

ГУАМ И АНТИ-ГУАМ – ДВЕТЕ СТРАНИ НА СЪВЕТСКОТО НАСЛЕДСТВО?

Проф. д-р Нина Дюлгерова

Динамиката в постсъветското пространство през последните месеци предизвиква многобройните коментари, анализи и прогнози, но не може да прикрие един основен факт – нерешените проблеми на съветското наследство в контекста фрагментация-интеграция. Тези проблеми през последните години набират скорост и променят не толкова своя формат и акценти, колкото параметрите на своите цели. Своеобразен филтър на промяната са провеждащите вече втора поредна година срещи на високо равнище на представителите на четирите държави (Грузия, Украйна, Азербайджан и Молдова) и на техните опоненти от четирите „непризнати държави” (Абхазия, Южна Осетия, Приднестровието и Нагорни Карабах^{*}). Последната група след тяхната първа среща през юни 2006 г. бе кръстена паралелно Общество на независимите държави-2. Всяка от двете групи е със своето право и своите изисквания, които в зависимост от ситуацията и от позициите на експертите и анализаторите е оценявана положително или заклеймявана.

Градацията на създалата се фрагментация е резултат не само на разпадането на Съветския съюз, но и на самия съветския период, в който административните граници не очертаваха етническите и религиозните особености, а служеха за ефективна връзка център-региони. Превръщането им в държавни граници след 1991 г. оформи постсъветското пространство като геополитическа сфера на противоборство, на активни или „замразени” конфликти. Промените създадоха и феномена „непризнати държави”, който е запазена марка главно за Кавказкия регион. С премахването на автономния статут на Южна Осетия и на Нагорно-Карабахската автономна област в състава на Грузия и Азербайджан обективно стартира тяхната институционализация. Инкорпорирането на непризнатите образования е приоритетна задача за Грузия, Азербайджан, както и за Молдова и своеобразна виза за „цивилизования свят”. Регионалното противопоставяне между нелегитимните за Тбилиси (Абхазия и Южна Осетия), за Баку (Нагорни Карабах) и за Кишинев (Приднестровието) се превръщат в основен сегмент в международната схема на Евразия. Този проблем е в силна взаимозависимост с втория сегмент на черноморско-каспийския модел на международно регулиране – енергийните местонаходища и техните транспортни коридори.

Съюзът на ГУАМ е създаден във Вашингтон по време на натовската среща на високо равнище през 1999 г., но през целия период на своето съществуване не съумява да се превърне в алтернатива на Обществото на независимите държави (ОНД), както и в трамплин на държавите-участници в обединението в интеграционния процес в контекста на НАТО и Европейския съюз. ГУАМ не можа да се трансформира и във военна структура, която да гарантира сигурността на газовия и нефтен транзит от Каспийския регион

^{*} За първи път участва в Анти-ГУАМ

към западните пазари. Не е без значение и важният факт, че държавите от стара Европа игнорират съществуването на тази международна организация, най-вече водени от нежеланието да предизвикат негативната реакция на Русия.

Осъществяваната до 2006 г. от ЕС политика за изграждане на енергиен съюз с Русия е подложена на сериозна корекция след т.нар. енергийни войни на Русия с транзитните държави като Украйна, Беларус и Литва, и търговски – с Молдова и Грузия. Освен това бившите сателити на СССР като нови членове на ЕС и НАТО провеждат вече своя източна политика, която все повече променя политическата конфигурация и в самия Европейски съюз. Полша, Литва и Румъния се очертават като лидери в процеса на присъединяване на страните-членки на ГУАМ в НАТО и ЕС.

Неслучайно президентите на тези държави участваха активно в проведената на 18 и 19 юни 2007 г. в Баку среща на високо равнище, която премина под лозунга „ГУАМ обединява континенти”. На нея отново се очертават основните акценти, които мотивират участниците в нея – ОНД и ГУАМ – партньори или конкуренти в постсъветското пространство; Евразия в геополитическата конфигурация; нефта и „замразените конфликти”.

Първият проблем продължава да е в сферата на предположенията, проектите и действията на двете организации, които присъстват повече в политически, отколкото в икономически или военен формат в постсъветското пространство.

Евразийското съдържание на ГУАМ обаче има различна интерпретация в плановите на Вашингтон, проявяващ сериозен интерес към създадената с нейна помощ организация и на Баку като ключова държава на ГУАМ в контекста на своята география и наличието на енергийни ресурси.

Не са тайна американските планове към утвърждаване на своите доминиращи позиции в Европа чрез разполагане на елементи на ПРО в Чехия и Полша и чрез подкрепата на ГУАМ като евразийска интеграционна площадка - перспектива за пряко взаимодействие с богатия на стратегически запаси ислямски свят. В тази посока не трябва да се елиминира и реакцията на Русия. Неслучайно на срещата на Г-8 в Хайлигендам в началото на юни руският президент Путин предложи на САЩ, в частност и на Запада, да се върнат към идеята за общо отбранително пространство в рамките на създаването на обща антиракетна отбрана в Азербайджан, т.е. вътре в ГУАМ.

През призмата на американските планове и руските акции интересите на Азербайджан имат своите нюанси. Баку прави не безуспешни опити да заеме своята ниша в евроатлантическата стратегия в региона, апробирайки ролята на южен мост в регионалното сътрудничество, обхващащо Каспийско-Черноморския ареал и Балтийския басейн. Естествен е фактът, че главна роля в тези процеси ще играят транспортно-комуникационните и енергийни проекти, свързани с Азербайджан. Това мотивира Баку и в бъдеще да утвърждава изгодните стратегически и икономически позиции като свързващо звено между Европа и Азия. Това обаче не означава, че външнополитическите приоритети на Баку са с единствен ориентир към

Запада. Отношенията Русия-Азербайджан не се основават на геополитическата конюнктура. Всичко обаче зависи от руските перспективи в Евразия и степента на реформиране на ОНД. Практиката доказва, че регионалните организации, възникващи в постсъветското пространство, които имат своите външнополитически покровители, се проявяват като своеобразни центрове на политическо и енергийно съперничество. В перспектива остава надеждата за регулиране на конфликтите в редица държави на ОНД, икономическата либерализация, хуманитарното и културно взаимодействие. Това може би ще насочи бъдещето на народите в евразийското пространство да бъде гарантирано посредством такива международни центрове на сила като Шанхайската организация за сигурност, ГУАМ, Евразийско-Азиатския Енергиен съюз.

Лозунгът на срещата в Баку „ГУАМ обединява континенти” очертава повече енергийните интереси на държавите, отколкото стремежът им да се обединят под знамето на демокрацията. В съответствие с това Азербайджан в рамките на ГУАМ получава стабилни потребители на нефт и стабилни алтернативни маршрути за неговия експорт, а Украйна, Молдова и Грузия имат достъп до азербайджанските енергоресурси и се превръщат във важен транзитен коридор. Тези съблазнителни енергийни перспективи и политически амбиции очертават и интересите на редица други европейски страни, които участват в срещата като наблюдатели. Т.напр. президентът на Литва Валдас Адамкус, в своето изказване отбелязва стратегическата важност на черноморско-каспийския регион за ЕС и призовава партньорите за „активно използване на този интерес”. Полският президент Качински е последователен в политиката на своята държава в тази сфера не само чрез присъствието си на срещата в Азербайджан, но и чрез организирания през май 2007 г. в Полша енергиен форум. Европейските лидери се концентрират главно върху перспективата за реализиране на нефтопровода Одеса-Брод-Плоцк-Гданск, „чрез който би се гарантирал реалния и важен принос на ГУАМ в европейската енергийна сигурност”. Идеята е обвързана и с европейския план за намаляване на енергийната зависимост на Европа от Русия. Тази тема чака своето продължение през октомври 2007 г. във Вилнюс на следващия енергиен форум. Тя обаче губи много от отсъствието на такива участници в нея като Казахстан и Туркменистан, който все още са в енергийния алианс с Русия.

Въпросът с енергийните транспортни коридори от Изток на Запад се превръща в основен елемент на международните отношения и определящ сегмент на противопоставяне в сложния многоъгълник ЕС-САЩ-Русия-Евразия. Диверсификацията на енергийните маршрути са естественият път за удовлетворяване на нарастващите нужди на обществата, но едва ли на Европа (като най-зависима от тях), а може би на Русия или на САЩ са им нужди нови варианти на „студената война”?

Проблемът със „замразените конфликти” неизменно кореспондира с плановете и действията на т.нар. „непризнати държави”. По този въпрос и на двата форума, както в Тариспол (16-17 юни), така и в Баку, популизмът и

нереалистичните подходи за решаването на този феномен на постсъветското пространство е свойствен и за държавите от ГУАМ и за техните непризнати опоненти. Статутът на суверенен субект и признанието му от ООН в случая особено роля не играе. В подобни случаи предложенията на признатите държави са по-трезви и адекватни. В тях отсъства натрапчивото желание да се реши конфликтът на всяка цена, което е логично, тъй като те са в ролята на победители. Също така обаче не трябва да се забравя, че във всяка ситуация, в която има две и повече заинтересовани страни, единственият реален път на нейното решаване е диалогът. Ориентацията към „въвличането” на „непризнатите държави” в дискусия за тяхното бъдеще, ориентирано не толкова към възстановяване на териториалната цялост на всяка цена, колкото към решаване на хуманитарните проблеми на населението в тях, е много по-ефективен начин за решаване на конфликтите в евразийското пространство. Нещо повече, той е в унисон и с инициативата на Европейската комисия „Съвместни усилия на Черно море: нова инициатива за регионално сътрудничество”, ориентирана към многостранни и конструктивни форми на активен диалог и с тези проблеми държави със „замразени конфликти” като Молдова, Грузия, Азербайджан.

Промените в европейското и евразийското пространство, които очертават новите предизвикателства, налагат и нови подходи и нови ориентири. В тази ситуация ГУАМ и анти-ГУАМ са тежко наследство, което трябва да намери своите нови измерения и алтернативи, за да продължат техните общества напред.